

הזמן ביצירתו של יזהר

תחום נוסף, שבו מגלה יצירת יזהר צמצום אופייני ביותר, הוא התחום ההיסטורי. בעשר שנותיה הראשונות, מראשיתה בשלהי שנות השלושים ועד להקמת מדינת ישראל, היה בה משום הענות להוהה התכוף ביותר. בעשר שנותיה של אחר מכל לא נענתה להוהה התכוף הענות כלשהי. היא נעצרה על גבולם של ימי "הישוב" וה"מאבק". המציאות החדשה ורבת-התמורות שמעבר לשלהי מלחמת השחרור לא הדרה אליה עד שתה אף ברמה. כמו כן לא נתגלה בה אף שמץ נסיון לכרוך את עצמה במציאות היסטורית של עבר קרוב או רחוק. שקודם לעשור השנים 1938-1948. עודנה סגורה כולה בהוייתן המיידית. הבלתי-חוזרת, של שנות ה-ארבעים.

האווירה של שנות הארבעים טבעה את חותמה הבלתי-נמחה בכל בני דורו של יזהר. בתוכה, במסגרת המוטיביקה והאידיאלים שלה נולדו רובם כיוצרים. כולם היו קשורים בה (ועודם קשורים בה) קשר אמיץ, ואיש מהם, כמדומה, לא עבר את המעבר שבין שנות ה-מאבק לשנות המדינה בלא לגי לות סימנים בולטים פחות או יותר של משבר, שנתכסא גם בתמורות

רב פייגין - קימפוזיציה עם 2 משושים

צורניות וסגנוניות ביצירתו. הויקה הממושכת של רבים מהם לנושא של מלחמת השחרור לבשה במשך הזמן סימנים של נוסטאלגיה (היו זמנים עת במשלת ישבנו), שביטאה עמידה בלתי מגובשת וחסרת-היות לעומת המציאות הדינמית של שנות החמישים. רבים מהם ראו לעצמם הכרח, מכל מקום, לש"כ מסגרת-ויקת זו. הפניה לתאור סאטירי ופארטי של המציאות היחדשה, הליכה לעולמם של העולים החדשים ושל בני צוות המזרח, וגילוי העבר ההיסטורי הרחוק והקרוב היו אחדות מצורות הגילוי של הכרח זה. הבולט ביותר בקרב המעטים, שלא פנו אף לאחד מאפייני המורדה אלה הוא יזהר. בשנים בהן ניסו רוב המספרים בני דורו להחליף מספרות מלחמת השחרור, שנראתה, אחר שנים אחדות של פופולאריות עצומה, דלוייה ופצויה, שקד יזהר, שכבר ביטא את הוויית מלחמת השחרור בארבע נובלות מצוינות - גולת הכותרת של העילות הספרותיות הקדחתנית של השנים תש"ח-תש"י - על הסיפור הגדול והמקיף, שנושאו, שוב מלחמת השחרור, תמונת העולם, העתיד להתקומם על יסוד השגיה של מלחמת השחרור, מעסיקה את יזהר הפייטן (להבדיל מיוצרי העסקן והפובליציסט) רק כעולם של חזיה, תקוות והרהורים, עולם החלר מות של גבורי "שיירה של חצות" וימי צקלג.

הויקה האנלוגית לעבר ההיסטורי הממלכתי בארץ-ישראל, שנעשה לי אחת מן התימות היסודיות של חשיבה הצבורית במדינת ישראל, ושחדרה באורח בולט גם לספרות, שנוצרה בשנות המדינה, אינה משת ליוהר אלא נושא אלעצה

אירונית. שמו של סיפור המלחמה הגדול - "ימי צקלג" - מלמד, כאילו, על האחות האנלוגיה של בין ימי חקומת מדינת ישראל לבין ימי התכוננות מלכות דוד. לאמיתו של דבר יש בשם זה רק כדי להבליט את לעגו של יזהר לאנשי לוגיות מעין אלו. השם "צקלג" ניתן בסיפור לגבעה מגבעות הנגב - נקודת גובה מאתים ארבעים וארבע - שאותה כיבשים הנבורים - ממנה הם נסוגים. ועליה הם מגינים. ע"י אחד מהם. נער ארכי-אילוגי-היובב ויודע הנ"ך. כשעת כיבושה של הגבעה נדמה לו, לברזילי, שאין זו אלא צקלג העתיקה. אבל עד מהרה מתברר לו הטעות הנסה. שטעה בזר הוי הארכיאולוגי הנמחר שלו. הוא משתדל להשיג את השם צקלג, אלא שזה כבר דבק בינתיים בגבעה ונעשה סמל לכוב שבמאחוס המליצי. המלווה את המעשה הקודר של הכיבוש. הנסיגות. הכיבוש מחדש וההגנה על המקום לכל ארכי (ב) פאתוס מקראי מצייני יזהר דווקא את מוטה המפקד הבורח מן המערכה. בעיני ברזילי נראה היהוי של נקודת גובה מאתים ארבעים וארבע עם צקלג הקדמונית בעל ערך ומשמעות רוחניים. נראה לו שיפה לדעת כי שוב נלחמים ישרים בצקלג של דוד". המליצות היסטוריות לחשיבה ההיסטורית האנלוגית משמשות בפיו מתוך כנות ותמימות. אבל ההתלהבות, שמעוררת בו מליצות אלו, אינה אוחת כחבריו. להפך. הי מבודדת אותו מהם (בערב). שלאחר יום הקרב מכסה ברזילי לקרוא לפני חבריו פרק מקרא מעניני צקלג ונדחה על ידם (בזו). "תל צקלג או תל בטיח - מקום מחורבן"; ובע נחום. שעה שברזילי טוען, ש"אם אנחנו נלחמים על צקלג - הרי הכל מצלצל אח"כ בשיחה עם קובי, החבלן-היטן. נתקלה התלהבות ההיסטורית הארכיאולוגית של ברזילי בתנגדות מצודנת ועמוקה הרבה יותר מזו של נחום. ברזילי יירש לפני קובי את כל פרשת העלילות ההיסטוריות, שנתארעה במישור גדול זה, ומקבל תשובה בה ארבע מלים. ש"יש בה משום ביטול ערכן של כל האנלוגיות ההיסטוריות. ומשום הדיגשה עליונה של הכדידות הגדולה ש"י כובשי הגבעה. של הראשונות המפחידה שבמעשיהם: כן - - הרים, נחלים ואנחנו".

בה במידה אין יזהר מנסה להתלוצץ, ולו גם על דרך זכירה אי-הרחור בעבר ההיסטורי הקרוב הי יתודי או הציוני. אדרבא, ימי צקלג הוא ביטוי עמוק ויסודי לתחורשת בדידות וערטי-איות היסטוריות. יהדות ה"אידיש", כמו גם הפא"תוס והאקסטאזה של ימי וסחר לבנו" הציוניים, מוצגות בו בזותן הגרוססקית. כגילוי חיים, שאין הי גבורים עשויים להלמם, או אף להתגבר על אי-הנעימות, שהם מעוררים בהם. מוחשיים הם גם מבחינה זו, רק "הרים, נחלים ואנחנו". מקורו של צמצום היסטורי זה ביצירת יזהר הוא אופיה הבלתי-היסטורי המחתי. ואופי זה מתגלה לא רק בהעדר הויקה ההיסטורית לעולם שקודם ושאוחר עשור השנים שמראשית מלחמת העולם ועד למלחמת השחרור, אלא אף בדרך תאורם של ארועים שבתוך תהומן של עשור זה. "ימי צקלג" הוא, לי לא ספק, היצירה השירית הגדולה והעמוקה ביותר, שנושאה הוא מלחמת השחרור. יזהר השקיע בה לא רק את מיטב כוחו השירי המתאר והמתרשם, אלא אף עיון דקדקני ואחראי בפרטי הפרטים העובדתיים של האירועים, שאותם בא לתאר, ועם זאת אין בה אף שמץ מאותו דבר, שנותנים לשחרור בשם "גשר מה אפיה", או "היסטורית", היינו של רצון לגלות בקרב על הגבעה ובאנשים המשתתפים בו את הביטוי המחשי לתהליכים היסטוריים, המ שנים גורל עם, מטילים אותו על הכרעה מאזנים ומביאים אותו לידי הכרעה נחרצת. ב"ימי צקלג" אין למצוא את מלחמת השחרור יל ממש עותה התהליכית-הלאומית הזאת. יש בו משום מתן מרחב מושלם, כמ עט, של הוויית הקיום האנושית, כפי שהיא מתגלית מתוך האימים של הקרב מתוך הפגישת המחשית עם המוות, עם הגיויות המשרות ועם העטים והדיות. המרחפים מעל אדם, גם, יש ב"ימי צקלג" גם משום מתן פורטרט מקובץ דיבורי-ויחוי של הדור הצעיר ביותר, שנטל חלק במלחמת השחרור; אבל אין להחליף פורטריט מעין זה בתפיסת המוסכם התהליכי והכללי המתגלה בארוע ההיסטורי המתואר. הפורטרט לא בא אלא כדי לקבוע מסגרת החוית הקיום היסודית. המתגלה לגבורי הספר תוך כדי מלחמתם, והווייה זו מגלה את השקר שבסיכום ושבהכ"ל ללה הכרונוולוגיים, "ביצירת תהליכי כים מקיום, שהוא בעיקרו קיום של רגעים חויתיים אינסופיים, הסופר הצבאי, המסכם אונ" הלוחמים את ההתרחשות הקרבית. שנטלו בה הי לק, והופך אותה לסדרת ארועים סדורים ובעלי הגיון של רצף סיבתי. מוחק בעיניהם בדאי (שעה של הפגזות) - לאבדון, והלא אין דבר כזהו פשוט לקר. לא יודע עמתי, אם כשהוא נמור הוא שקר או עכשיו הוא שקר, ושקר מכל מקום". לא תהליך היסטורי ואף לא תהליך פסיכולוגי ממחישה לפי גינו יצירת יזהר. גבוריה חיים בלב המערבולת של הארועים ההיסטוריים, ועם זאת אין תאורם מגיע לי גילוי ההיסטורי שבארועים אלה. הם חיים חיי נפש עשירים ביותר, אבל גם חיים אלה אינם עומדים כסימני של החללך. גבורי יזהר קיימים מבהינה נפשית, אבל אינם מתפתח-חיים אינם משתנים. הם נשארים כוסים היסטוריים מה שהיו בראשיתם. סיפורם פותח לפנינו לשעה את עולמם הפנימי, ומגלה אותו לעומת עין עומק. עולם פנימי זה מלא תנועה של רחשים וועזועים קטנים וגדולים בלתי-פוסקים. רשום סיס"מ מוגרפי זהיר ועדין של תנועות-נפש בלתי פוסקות מתגלה כמונולוגיים הפנימיים שלהם. עם זאת נשאר עזר לם זה בעיקרו סטאטי. אין הוא מ"סוגל לתמורות מהותיות. הנולדות מתוך קאתארזיס חויתיים. המסגרות הנפשיות של גבורי "ימי צקלג", בחורשה אשר בגבעה", "שיירה של חצות", או "בפאתי נגב" מוצגות לפנינו כבר כאכסופיזיות של היסטוריים בשלמותן. כפיתוח הסיפורים קולע יזהר את הנושאים, שנקבעו בפתיחות, כערבסקות סיס"מ כולגיות דקיקות של ואריאציות בלתי פוסקות. הנפש האחת והקרה בועה עומדת כערבסקות מונולוגיות אלו בסימן שלטונה של סיטאציה נתונה, חיצונית, כפויה (שעת שמי"רה, הפגזה וכו'). בכל הוירטואוזיות יות היפעה עבהן אין ערבסקות אלו מצטרפות לדגם אחיד מתפתח של תהליך נפשי.

מכאן גם הצמצום המהותי הנוסף (ימי צקלג, עמ' 32. ש"מ, עמ' 967.)

ביצירת יזהר צמצום צורני בשום סיפור ססיטוריו של יזהר אין הע" לילה מיתנית בגורפים שבאופי הגבורים. שום סיפור של יזהר אינו מצרף את סדרת האירועים הסלקטיבית שבעלילתו על פי עקרונ, שמקורו - התרחשות פנימית שב"לב האדם. אמנם ההתרחשות הפנימית היא הדבר היחיד המעניין את יזהר באמת. אבל התרחשות זו מותגית בסיטואציות של הסיפור ר אינה מתנה אותן, משתנה על ידן ואינה משנה אותן. הגבורים מתגלים כסיפורים אלה כתמונות חיות במסגרות סיטואציות תפונות ש"חוסר מהן הלוט לשעה, ולא ככני אים. שהמסגרת הסיטואציות מש"נה את גורלם ואת נפשם וגילויים בסיפור הוא גילוי שתוך כדי שירי משום כך עשוי יזהר לבנות את סיפוריו בשתי דרכים. שסימן השיתוף שביניהן - חוסר הויקה של התלות בנפש הגבור כיסוד הי מבנה. הוא עשוי לבנות את הסיפור סביב ארוע חיצוני מסוים. ארוע המוטל על הגבור מבחוץ (יצאה לפעולה קרבית. לשעה שמירה. ליום עבודה). כמו כן הוא עשוי לבנות את הסיפור בתוך המסגרת האובייקטיבית המשלמת של משך הי זמן. הנקבע על פי מחזורי הטבע. רוב סיפוריו של יזהר קובעים את משכס לא על פי הצרכים הפנימיים החדשניים של נפשות הגבורים, אלא על פי המרווח הקלאסי הי אובייקטיבי שבין שקיעה לזריחה (לילה בלי יריות", בחורשה אשר בגבעה", "שיירה של חצות"). שבין זריחה לשקיעה (הרבת חוזה"). שי בין שקיעה לשקיעה (מסע אל גדות הערב"). שבין ראשית שקיעה להשכה (בטרם יצאה". "השבו"). גם המשך הענקי של "ימי צקלג" אינו עומד אלא על שבעה מעגלי ענק של ימים זורמים בין זריחה לשקיעה. ובין שקיעה לזריחה וגוד תמים במעגל השלם והמגוי של "פי ספר שבעה. לרוב מזווג יזהר בסיפוריו את שתי המסגרות (זו של הארוע וזו של הזמן האובייקטיבי). סיפוריו שאינם מסתגרים בתוך מסגרות חיצוניות אלו (כגון "אפרים חוזר לאספסת" או "בפאתי נגב") ליקים בחוסר הגיון צורני. מסגרת צורנית זו של סיטואציות חיצוניות, שבתוכה מתגלית נש"שות בלתי משתנות, היא גם הטעם לעובדה, שמעולם לא חרג יזהר מ"תחומיה של הנובלה ולא חדר לתחומים של כתיבה רומאנטיסית. אף ב"ימי צקלג", הסיפור הארוך ביותר בספרות העברית לדורותיה, אין מאומה מאותן תכונות, המעניקות לרומאן הפסיכולוגי הטיפיטי את אופיו. אין הוא סיפור על אנשים מסוימים נתונים במצבים מסוימים. משתנים בתוכם של מצבים אלה ומשנים אותם. "ימי צקלג" הוא סיפור קצר. שנתמשך עד אין קץ. כמעט. משום שמסגרתו המהותית (מסגרת היום שבין זריחה לזריחה) חוזרת על עצמה ויאנה מתפתחת. גם בזאת נבדל, אפוא, יזהר מ"רוב המספרים בני דורו. שהורחם וליבד מספרים כותבים אותם ב"אופן טבעי לנובלה, וקילו התפתח חותם המאהרת יותר העבירה את כולם, כמעט, לרומאן. גם בתכונה זו מגלה יצירת יזהר את צמצומה ואת נאמנותה לעצמה כפי שנתגלה תה בראשיתה. ככל שהיא מפליאה להתאר את הרגע החויתתי, אין בכוחה לצרף אותו ליחידות עליונות יותר של זמן בלתי כרונוולוגי של "זמן אנושי" (לפי ביטוי של ג'ורג' פולס בספרו על הזמן בסטי"רות).